

του ΛΕΟΝ ΣΑΛΤΙΕΛ*

Πριν από εβδομήντα πέντε χρόνια σαν σήμερα, κατά τη διάρκεια της γερμανικής Κατοχής της χώρας, ξεκίνησε η καταστροφή του ιστορικού εβραϊκού νεκροταφείου της Θεσσαλονίκης. Το νεκροταφείο είχε ιδρυθεί στην αρχαιότητα, και παραμονές του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου περιλάμβανε περί τους 500.000 τάφους σε μια έκταση 350 στρεμμάτων κοντά στο κέντρο της πόλης. Μέσα σε μερικές εβδομάδες, «η τεράστια νεκρόπολις ... εμφανίζει τότε το θέαμα μιας πόλεως που βομβαρδίσθηκε σφοδρά ή που καταστράφηκε από έκρηξιν ηφαιστείου». Σύμφωνα με μια έκθεση του Αμερικανού προξένου στην Κωνσταντινούπολη, «πρόσφατα θαμμένοι νεκροί ρίχθηκαν στα σκυλιά».

Η πράξη αυτή δεν ήταν μια καθαρά γερμανική πρωτοβουλία. Αλλωστε, μπορεί κανείς να δει μέχρι και σήμερα εβραϊκά νεκροταφεία στο κέντρο του Βερολίνου. Η πρωτοβουλία ήρθε από τις τοπικές αρχές, οι οποίες από καιρό είχαν προσπαθήσει να απομακρύνουν το νεκροταφείο από τη θέση του. «Κι έπρεπε να έρθει η καταραμένη τούτη γερμανική κατοχή, όπου, με τη συνέργεια μιας ειρωνικής μοίρας, βρήκε τη δραματική του λύση τούτο το παλιό άλυτο πρόβλημα της Θεσσαλονίκης», σύμφωνα με τα λόγια του Θεσσαλονικιού διανοουμένου Γεώργιου Βαφόπουλου. Στη θέση του σήμερα είναι χτισμένο το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο. Η καταστροφή ήταν μεγάλο τραύμα για την εβραϊκή κοινότητα. Αφαίρεσε τις συμβολικές ρίζες των Εβραίων κατοίκων από τη γενέτειρά τους. Οι ίδιοι υπήρξαν αυτόπτες μάρτυρες του ιερόσυλου γεγονότος της καταστροφής των τάφων των προγόνων τους. Τέλος, αυτή η καταστροφή θεμελίωσε τη σύμπτωση των συμφερόντων μεταξύ των γερμανικών και των τοπικών αρχών, στον βαθμό που χαρακτηρίστηκε ως «προάγγελος της γενικής μετ' ολίγον καταστροφής ολοκλήρου της Ισραηλιτικής Κοινότητος Θεσσαλονίκης, του πολυπληθεστέρου κέντρου του Εβραϊσμού της Ανατολής». Πράγματι, μετά από λίγους μήνες ξεκίνησε η μεταφορά της συντριπτικής πλειοψηφίας του εβραϊκού πληθυσμού της πόλης, περί των 46.000 ψυχών, στο στρατόπεδο εξόντωσης του Αουσβιτς-Μπιρκενάου.

Πρόσφατα, μόλις το 2014, ο δήμαρχος της πόλης, Ιωάννης Μπουτάρης, κατά την τελετή εγκαινίων του μνημείου για την κατεστραμμένη εβραϊκή νεκρόπολη στον χώρο της πανεπιστημιούπολης, δήλωσε ότι η πόλη «ντρέπεται για αυτή την άδικη και ένοχη σιωπή» και την τότε στάση των Αρχών της πόλης. Ο αείμνηστος αντιπρύτανης του ΑΠΘ, Ιωάννης Παντής, τόνισε πως «σήμερα όμως το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο απαλλαγμένο από ενοχικά σύνδρομα αντικρίζει πια αυτό το παρελθόν, την ιστορία και τον χαμό των Εβραίων της Θεσσαλονίκης, ως

Phoca PDF

κομμάτι και της δικής του ιστορίας». Πράγματι, τα τελευταία χρόνια έχει γίνει μεγάλη πρόοδος στον τομέα της εβραϊκής μνήμης στην πόλη, όπως δείχνει και η σχεδιαζόμενη δημιουργία Μουσείου του Ολοκαυτώματος, η επανασύσταση της Εδρας Εβραϊκών Σπουδών στο ΑΠΘ, οι πολυεπίπεδες εκπαιδευτικές δράσεις στα ελληνικά σχολεία και την ένταξη αυτής της ιστορίας στα σχολικά εγχειρίδια, η ετήσια πορεία μνήμης και η τοποθέτηση των λίθων μνήμης.

Βέβαια, υπάρχουν ακόμη θέματα που παραμένουν ανοικτά: με την καταστροφή του νεκροταφείου, ο χώρος μετατράπηκε σε ένα μεγάλο λατομείο και τα υλικά του χρησιμοποιήθηκαν για ποικίλες οικοδομικές χρήσεις. Στον καθεδρικό ναό του Αγίου Δημήτριου, μία από τις τουλάχιστον δεκαεπτά εκκλησίες της πόλης που χρησιμοποίησε υλικά του νεκροταφείου, μπορεί κάνεις σήμερα να δει μάρμαρα με εβραϊκές επιγραφές εκ των «500 τεμαχίων μαρμάρων» που οι τότε υπεύθυνοι είχαν ζητήσει, τον Οκτώβριο του 1943, «δι’ ανοικοδόμησιν του Ναού».

Το Βασιλικό Θέατρο είχε στρωθεί το 1943 διά «250 περίπου μέτρων τετραγωνικών πλακών διαστάσεων 0,50x0,50 εκ μαρμάρων των τέως Ισραηλιτικών Νεκροταφείων», σύμφωνα με την προκήρυξη του δήμου, που υπάρχουν εκεί ακόμα. Ο Βαφόπουλος διηγείται πως ο γερμανός αξιωματικός Μαξ Μέρτεν «χοροπηδούσε με τις μπότες του πάνω σε αυτές [τις εβραϊκές μαρμάρινες επιτύμβιες πλάκες], λέγοντας πως ακούει τα τριξίματα από τα κόκαλα των Εβραίων».

Η Ιατρική Σχολή του ΑΠΘ, που ιδρύθηκε το 1943, χρησιμοποίησε ταφόπλακες ως τραπέζια ανατομίας και «κατασκεύασε τρεις γούρνες εκ μπετόν αρμέ και έπαιρνε πτώματα από το νεκροταφείον τα οποία ετοποθέτει μέσα εκεί για την άσκησιν των φοιτητών». Δυστυχώς, όσο μακάβρια και αν είναι, τέτοια παραδείγματα στην πόλη είναι πολλά και ορατά μέχρι τις ημέρες μας.

Η ιεροσυλία αυτή νομιμοποιήθηκε από την ευρεία χρήση των υλικών από τόσους φορείς της πόλης και τη γενική σιωπή που ακολούθησε. Ο δήμαρχος και οι πρυτανικές αρχές έκαναν ένα μεγάλο πρώτο βήμα, με μεγάλη έστω καθυστέρηση. Εβδομήντα πέντε χρόνια μετά, στο όνομα της ιστορικής μνήμης και με ένα πνεύμα σεβασμού, αδελφοσύνης και ανθρωπισμού, οφείλουν τώρα και οι άλλοι φορείς να αναδείξουν αυτήν την ιστορία και τη διαδρομή των υλικών με τα οποία είναι κτισμένοι.

*Λεον Σαλτιελ, Διδάκτωρ Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας του Πανεπιστημίου Μακεδονίας και μεταδιδακτορικός ερευνητής στο Graduate Institute of International and Development Studies στη Γενεύη.

ΠΗΓΗ: **εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ**

Phoca PDF